

Mokrý, Matouš; Hodes, Aleš

**Výběr titulů z českého a slovenského mezioborového studia
náboženství**

Sacra. 2024, vol. 22, iss. 2, pp. 94-99

ISSN 1214-5351 (print); ISSN 2336-4483 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81095>

Access Date: 09. 01. 2025

Version: 20250108

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Výběr titulů z českého a slovenského mezioborového studia náboženství¹

Matouš Mokrý & Aleš Hodes, FF MU, Ústav religionistiky
e-mail: 542168@mail.muni.cz; e-mail: ales.hodes@mail.muni.cz

České a slovenské mezioborové studium náboženství rok od roku vzkvétá, přičemž se rozpíná do nových tematických okruhů, ale stejně tak prohlubuje poznání v klasických odborných problematikách. V následujícím výběru bychom rádi představili některá recentní díla autorek a autorů, kteří své dlouholeté výzkumné úsilí v prostředí českých a slovenských akademických ústavů přetavili v kompletní monografie či sborníky, a nesmazatelně tak přispěli do studnice vědění, jež není svázána národními, a mnohdy ani oborovými hranicemi.

Čapek, F. (2023). *Temples in Transformation: Iron Age Interactions and Continuity in Material Culture and in Textual Traditions.*

Münster: LIT Verlag. ISBN 978-3-643-91398-2.

The focus of this book is on temples in the Southern Levant during the Iron Age (ca. 1200-600 BC) and their transformations. In order to capture the long-term context, some significant sites with temples from the Late Bronze Age are also presented and discussed. The author traces both material culture related to the temples and the way in which the same themes are treated in Old Testament texts concentrated primarily on Israel and Judah. From the analysis of these texts, he deduces a threefold transformation of the form of memory in relation to the temples and the cult. The first concerns a contrastive reshaping (Philistia and other neighbouring political entities), the second an external (Israel) and the third an internal (Judah) silencing of the actual form of religious practice in the Iron Age.

Černý, K. (Ed.). (2024). *Nad Evropou půlměsíc II: Muslimové v Česku a v sousedních německy hovořících zemích.*

Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-5713-4.

Publikace se zabývá muslimskou přítomností v Česku a sousedních německy hovořících zemích přístupnou formou, která však nerezignuje na akademickou přesnost a oporu v datech. Jednotlivé kapitoly vycházejí z mnohaletých výzkumů autorů. Na jednom místě tak čtenář nalezne to nejlepší z aktuálního bádání, které se v tuzemsku zaměřuje jak na muslimy, tak na jejich vnímání ze strany většinové společnosti. Celkový obrázek hovoří o bezproblémovém soužití, adaptaci islámských rituálů a trendu k integraci muslimů v našem prostoru. Publikace ale nezavírá oči ani před problematickými jevy. Pojednává tak třeba o salafismu mezi německou mládeží a sporech kolem výstavby mešit. Podobně si všímá vypjaté islamofobie protimuslimských iniciativ, jejichž netolerance vůči jinakosti, způsob výkladu islámu a vidění světa jsou překvapivě podobné jako u islámských fundamentalistů.

¹ Anotace jsou převzaty od nakladatelů a oficiálních distributorů knih. Mohou být také drobně upraveny a kráceny dle formálních potřeb časopisu

Islamofobní nálady v Česku hrozí zvrátit příznivé trendy týkající se integrace muslimů do naší společnosti.

Glejtek, M. et al. (2020). *Arcibiskupi a biskupi Uhorska: Moc prelátov a jej prejavy v stredoveku.*

Bratislava: Post Scriptum. ISBN 978-80-8218-016-2.

Kniha prináša výsledky najnovšieho bádania popredných historikov venujúcich sa výskumu našich stredovekých dejín. Autori sa zamerali na rôznorodé témy súvisiace s pôsobením najvyšších cirkevných autorít – arcibiskupov a biskupov – v prostredí našich predkov v celom kontexte ich právomocí a povinností. Spájajúcim aspektom knihy je pohľad na ich vplyv na spoločenské dianie, keďže v stredovekom Uhorskom kráľovstve prakticky neexistovala žiadna oblasť života jednotlivca i spoločnosti, do ktorej by cirkev aktívne nezasahovala alebo v nej aspoň nebola prítomná prostredníctvom svojich predstaviteľov. Každá z kapitol prináša originálny pohľad na konkrétnu čiastkovú tému a odpovede na mnohé otázky, no zaiste sa stane aj zdrojom nových podnetov pre ďalší výskum. Poznanie a pochopenie slovenských (uhorských) dejín bez dôkladného skúmania tohto ich rozmeru by bolo neúplné, až deformované.

Glomb, T. (2022). *Connecting the Isiac Cults: Formal Modeling in the Hellenistic Mediterranean.*

London: Bloomsbury. ISBN 978-1-350-21069-1.

Why did Egyptian cults, especially those dedicated to the goddess Isis and god Sarpapis, spread so successfully across the ancient Mediterranean after the death of Alexander the Great? How are we limited by the established methodological apparatus of historiography and which innovative methods from other disciplines can overcome these limits? In this book, Tomáš Glomb shows that while the interplay of different factors such as the economy, climate, and politics created favorable conditions for the early spread of the Isiac cults, the use of innovative quantitative methods can shed new light and help disentangle the complex interplay of individual factors. Using a combination of geospatial modeling, mathematical modeling, and network analysis, Glomb determines that, at least in the regions of the Hellenistic Aegean and western Asia Minor, the political channels created by the Ptolemaic dynasty were a dominant force in the local spread of the Isiac cults. An important contribution to the historiography of the ancient Mediterranean, this book answers the specific question of “how it happened” as well as, “how can we answer it beyond the limits of the established methodological apparatus in historiography.”

Horák, P. (2024). *Návrat starých bohů: Od falešného náboženství k modernímu pohanství.*

Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-937-4.

Magické rituály, různí bohové a bohyně, život v souladu s přírodou, ale i krvavé oběti a uctívání ďábla. Nejen to se člověku vybaví, když se řekne pohanství. Pro křesťany bylo po staletí předmětem teologických disputací a synonymem falešného náboženství. Od osvícenství je zdrojem romantických představ a inspirací pro okultní skupiny i evropská národní hnutí. Ve 20. století vzniká moderní pohanství

– nové náboženství, které rekonstruuje předkřesťanské tradice. Nicméně mezi ním a oněmi tradicemi leží tisíciletá propast a naše poznání je limitované. Co znamená, když se dnes lidé k těmto tradicím vrací? A jak je obnovují? Kniha Pavla Horáka představuje první českou studii tematiky pohanství, kombinující historickou analýzu s terénním výzkumem mezi moderními pohany v několika evropských státech.

Chalupa, A. (2023). *Římský kult boha Mithry: Atlas lokalit a katalog nálezů I.*

Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-280-0275-6.

Kult původně perského boha Mithry, který se po přelomu letopočtů rozšířil po území Římské říše, představuje jednu z nejzajímavějších náboženských tradic antického světa. Atlas lokalit a katalog nálezů je systematickým příspěvkem k heuristické stránce studia tohoto kultu. Poskytuje aktualizovaný seznam lokalit spojených s uctíváním Mithry a uvádí stručný popis artefaktů a objektů, které byly v těchto místech objeveny. Kromě potvrzených mithraistických nálezů zahrnuje rovněž monumenty sporné povahy nebo nálezy, které byly v důsledku pozdějšího bádání vyřazeny, čímž aktualizuje v současnosti již značně zastaralý Vermaserenův korpus mithraistického materiálů z 60. let 20. století.

Kostičová, Z. M. (2023). *Kosmické stromy a magické portály: Náboženství a alternativní spiritualita v mayských studiích.*

Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-5505-5.

Kniha je sondou do různých pojetí mayského náboženství, jak se objevují v dějinách mayistiky. Na jedné straně se rozsáhle věnuje teoretickým a metodologickým přístupům, které obor upřednostňoval, a ukazuje vzájemné vztahy mayistiky a religionistiky zvláště v druhé polovině 20. století. Na druhé straně pak mapuje způsob, jakým do oboru nepozorovaně pronikaly i dílčí motivy západního esoterismu a později i alternativní spirituality.

Oerter, W. & Vítková, Z. (Eds.). (2024). *Rukopisy z Nag Hammádí 6.*

Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7601-878-5.

Šestý svazek ediční řady obsahuje překlady dalších pěti koptských textů z „knižovny z Nag Hammádí“: *Modlitba apoštola Pavla* je kratičký text neznámého data a původu, jehož gnostické rysy nejvíce odpovídají valentinovské škole. *Tajná kniha Jakubova*, připisovaná Ježíšovu bratru Jakubovi a uvozená jeho dopisem, přináší tajné učení, které Ježíš předal svým učedníkům Jakubovi a Petrovi před nanebevstoupením. Traktát obsahuje i několik podobností, jež jsou z jiných zdrojů neznámá. Spis byl patrně sepsán pro potřeby menší křesťanské komunity, oslovované jako budoucí „děti“. Nepochybně gnostický, s velkou pravděpodobností valentinovský traktát *Evangelium pravdy* popisuje, jak se Bůh kvůli své transcendenci stal nezamýšlenou příčinou vzniku Omylu a Nevědomosti ohledně božství, a jak tato Nevědomost může být napravena zjevením zprostředkovaným Kristem a poznáním. *Traktát o vzkříšení* ve formě listu nejmenovaného učitele žáků Rheginovi otvírá pozoruhodný vhled do raně křesťanských představ o individuální eschatologii a ukazuje recepci pavlovských myšlenek v gnózi. *Výroky Sextovy* jsou volným souborem mudroslovných výroků z konce 2. nebo počátku 3. století. Základním tématem je ovládnutí vášní s cílem dosáhnout moudrosti a při-

podobnit se božské dokonalosti. Knihu opět uvozuje zasvěcená kodikologická a paleografická studie Wolfa B. Oertera, která nám přibližuje starověkou „knihovnu“ z Nag Hammádí i z jiné než obsahové stránky, a předkládá i nejnovější pohled na dějiny nálezů rukopisů. Překlady z koptštiny jsou doprovozeny úvodou, poznámkovým aparátem a rejstříky.

Ostránský, B. (Ed.). (2024). *Qušajrīho Pojednání o nauce súfismu (svazek I)*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-3494-6.

Qušajrīho pojednání (arabsky *ar-Risála al-qušajrīja*), jež napsal jeden z nejvlivnějších středověkých súfijských učenců, imám Abú al-Qásim al-Qušajrī (986–1072), bývá často pokládáno za nejoblíbenější i nejautoritativnější klasické shrnutí učení súfijů. Dodnes jej súfijové rádi využívají pro didaktické potřeby, neboť Qušajrī nezamýšlel pouze přehledně shrnout učení duchovních mistrů předchozích generací, jejich pojmosloví i nauku o mystické cestě, nýbrž také přesvědčivě ukázat, že toto učení je plně ve shodě s islámem, jak jej chápali raní muslimové. Oba cíle se mu podařilo splnit na výtečnou, a tak se v jeho encyklopedickém díle přednosti apologetické snoubí s přehlednou strukturou i výstižným výkladem stěžejních konceptů. Složitý a mnohvrstevnatý pojmový svět súfismu tak nachází v Qušajrīho veledíle jeden ze svých klíčů i vrcholů.

Sivák, L. & Tížik, M. (Eds.). (2019). *Svetonázorové dilemy, ateizmus a náboženská viera na Slovensku: O prekonávaní a výskume náboženstva v slovenskej sociológii v druhej polovici 20. storočia*.

Bratislava: Sociologický ústav SAV. ISBN 978-80-89897-14-8.

Knih sa zameriava na rekonštrukciu existencie a zániku inštitucionálneho sociologického skúmania svetonázoru a náboženstva na Slovensku, ktoré bolo v rokoch 1960–1990 spojené s existenciou Ústavu vedeckého ateizmu SAV a jeho predchodcov. Opiera sa o kritickú analýzu charakteru takéhoto vedeckého poľa v čase štátneho socializmu a okolností, ktoré viedli v čase zmeny politického režimu v roku 1989 k zániku nie len konkrétneho pracoviska, ale aj ku koncu inštitucionalizovaného skúmania náboženského a svetonázorového života na Slovensku. Jadrom knihy sú biografické a zároveň expertné rozhovory s troma bývalými pracovníkmi Ústavu vedeckého ateizmu SAV (1971–1990), z ktorých každý ukazuje inú životnú cestu k sociologickému a vedeckému skúmaniu náboženstva na Slovensku. Každý z rozhovorov prináša aj inú predstavu o vede a sociológii, pričom každý z nich zohral aj inú úlohu pri zakladaní inštitucionalizovanej sociológie náboženstva na Slovensku. To, čo ich všetkých spája je, že sa rôznym spôsobom snažili a aj rozvíjali istú podobu sociológie náboženstva. Hoci z hľadiska veku ide o príslušníkov dvoch generácií vedcov, v rámci inštitucionalizácie subdisciplíny je možno hovoriť až o troch generáciách vedcov. Kritickú analýzu formovania a zániku poľa vedeckého skúmania náboženstva dopĺňajú prílohy, ktoré ilustrujú viaceré súvislosti fungovania tejto disciplíny a obrazové prílohy ilustrujúce jednu podobu práce v skúmanej téme.

Szabó, M. (2019). *Klérofašisti: Slovenskí kňazi a pokušenie radikálnej politiky (1935–1945)*.

Bratislava: Slovart. ISBN 978-80-556-390-24.

Publikácia sa venuje príčinám, kontextu a dôsledkom radikalizovania viacerých katolíckych a jedného evanjelického kňaza v rokoch 1935–1945. Kým vo verejnej diskusii prevláda záujem o známe osobnosti, ako bol prezident Jozef Tiso, historik Miloslav Szabó skúma problematiku na príklade troch kontroverzných a dnes do veľkej miery zabudnutých duchovných: poslancovi Slovenského snemu a po istý čas duchovnému správcovi Hlinkovej gardy Karolovi Körperovi, básnikovi a neskôr hlavnému propagátorovi nacizmu na Slovensku Viliamovi Riesovi a poslancovi a okresnému tajomníkovi HSLS vo Zvolene Antonovi Šalátovi. Hlavný text dopĺňajú exkurzy o ďalších troch kňazoch (Ladislavovi Hanusovi, Vladimírovi Rolkovi a Ludovítovi Veselom), ktorí sa v istých aspektoch od klérofašistov odlišovali, prípadne boli ich pravým opakom.

Štipl, Z. (Ed.). (2023). *Dévimáhátinja: Oslava bohyně*.

Praha: Academia. ISBN 978-80-200-3426-7.

Dévimáhátinja je vübec prvým dochovaným dílem sanskrtské literatury, které se soustavně zabývá postavou bohyně. Třebaže se nad přesnou datací tohoto nepřilíš rozsáhlého anonymního spisu vznáší řada otazníků, od okamžiku jeho vzniku se jedná o konstitutivní kanonický text nového náboženského proudu, tzv. šaktismu, který Indii ve druhé polovině prvního tisíciletí zaplavil a jako mocný živel v ní dodnes zůstává přítomen. Podle nábožensko-filozofického přesvědčení šaktismu je bůh jakožto nejzazší realita ztotožněn se ženou, jež stojí nad vesmírem, současně je v něm však vždy nerozlučně přítomna. *Dévimáhátinja* se rovněž stala textem liturgickým, protože její verše jsou již po staletí dennodenně recitovány v nespočetných chrámech i domácnostech během rituálů k počtě bohyně. Vyprávěcí jádro spisu tvoří tři slavné mýty líčící vítězství bohyně nad silami zla, které se v indické kultuře dočkaly mnoha uměleckých ztvárnění i variací. Hymny, jež bohyni oslavují, jsou pak pěknou ukázkou tohoto v sanskrtské literatuře tolik oblíbeného žánru. Český překlad doprovází odborný úvod zasazující kult bohyně do historického kontextu vývoje indických náboženských představ, interpretace celého spisu i jeho dílčích pasáží a také množství vysvětlujících poznámek.

Žemla, M. (2024). *Dno a bezedno: Německá mystika mezi Eckhartem a Böhmem*.

Praha: Malvern. ISBN 978-80-7530-478-0.

„Německá mystika“ představuje unikátní fenomén evropských duchovních dějin. Zrodila se ve vrcholném středověku a významně ovlivnila myšlení v dalších staletích. Tato kniha podrobněji zkoumá nejdůležitější autory a díla patřící do této dnešně inspirativní tradice. Začíná u ženských náboženských hnutí 12. a 13. století, u fascinující knihy bekyně Markéty Porete, a vedle toho u kolínské dominikánské školy, jejíž filozofické základy položil *doctor universalis* Albert Veliký. V dalších kapitolách probírá velkolepé dílo osobností, jako byl Eckhart, Tauler či Suso, ale též neznámý pisatel tzv. *Theologia Deutsch*. Pokračuje obdobím reformace a renesance, kde na jedné straně sleduje formativní vliv Lutherův a heterodoxních myslitelů, jako jsou Franck a Weigel, na druhé straně se pak ve středu pozornosti

ocitají přírodní filosofové, potažmo alchymisté, kteří jsou zároveň laickými teology: Paracelsus, Khunrath či Böhme. Kniha se zaměřuje na konkrétní díla a autory, koncepty a pojmy: co je „základ“ či „dno duše“, „jiskra v duši“, trojice „Božích knih“, Bible jako „věčná alegorie“, teosofie a spirituální alchymie, „astrum“ a „mumia“, „oko mysli“ či božské „Bezedno“? Takový přístup umožňuje lépe pochopit zdroje, vnější a vnitřní souvislosti i myšlenkové proměny, jimiž široce pojatá tradice německé mystiky prošla. Perspektiva spojující myšlení 13. a 14. století s německou přírodní filosofií 16. a 17. století přitom odhaluje nejen společné kořeny této tradice, ale dovoluje zablédnout také její další, leckdy překvapivé, vyznění, jež svým způsobem dolehlo i do 20. století.